

177

keli hükmünde olması, kendisinden sonra sesli harfle başlayan kelime dolayısıyla vasıl yapılması demektir. Fuzûlî'nin, "Perişan-hâlin oldum sormadın hâl-i perişânım / Gamından derde düştüm kılmanın tedbîr-i dermânım" beytinde birinci "perişan" kelimesinde olduğu gibi üzerinde azl yapılarak kısa söylenen bu tür harflere "hurûf-ı ma'zûle" denir. Eskiden beri imâlenin, bir sessiz harfle biten Farsça kelimelerle uzun hecelerin birincisi uzun, ikincisi kısa (ـ) olmak üzere iki hece kıymetinde uzatılarak okunması şeklinde anlatılan med ile karıştırıldığı ve bugün artık imâleden her ikisinin de anlaşıldığı görülmektedir. Buna karşılık son dönemlerde konuyla ilgili eserlerin bir kısmında imâle ile med ayrı ayrı gösterilmektedir. Bunlardan bazılarında tamamıyla müellifine ait şahsî imâle tasnifleri de yer almaktadır. Özellikle divan şiirinde Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin birçok hecesinde tabii olarak görülen makbul imâle şekillerinden başka asıl itibarıyla kısa heceli olan Türkçe kelimelerin türlü hecelerinde vezin zaruretiyle sunî olarak yapılmış imâle örnekleri bulmak mümkündür. Yalnız Farsça ve Arapça kelimelere benzetilerek imâleye müsait görülen "var, dağ, yar" gibi hecelerde değil "er" gibi imâleye elverişli olmayanlarda bile imâle yapılmıştır: "Hakk'a karşı duralım êr kişi niyyetine" mısraında olduğu gibi. Farsça izâfet terkiplerinin kesrelerinde ve atif "vâv"larında imâle câizdir. Bu tür imâleye şairlerin manzumelerinde sıkça rastlanmaktadır. Aruz veznini kullanan bazı son devir şairleri de (meselâ Ahmed Hâşim) imâleden uzak duramamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muallim Nâci, *Lugat-ı Nâci*, İstanbul 1318, s. 120; a.mlf., *Muallim*, İstanbul 1303, tür.yer.; a.mlf., *İstilahât-ı Edebiyye*, İstanbul 1307, s. 114-118; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 162; Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, İstanbul 1313, I, 448; Tahîrülmevlevî, *Edebiyat Lûgatı* (nşr. Kemal Edib Kürkçüoğlu), İstanbul 1973, s. 62, 73-74; Recaizâde Mahmud Ekrem, *Ta'lim-i Edebiyyât*, İstanbul 1299, s. 74; Şehabeddin Süleyman - Köprülüâde Mehmed Fuad, *Ma'lûmât-ı Edebiyye*, İstanbul 1330, I, 86, 220; Çankırılı Ahmet Talat, *Türk Şiirlerinin Vezni*, İstanbul 1933, s. 32-33; İsmail Habib Sevûk, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942, s. 67-79; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 136; Hikmet İlaydın, *Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul 1958, s. 58-61; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 493; Faruk K. Timurtaş, *Tarih içinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1990, s. 45-47; Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara 1993, tür.yer.; "İmâle", TA, XX, 104; Orhan Şaik Gökyay, "İmâle", İA, V/2, s. 980; "İmâle", TDEA, IV, 375-376.

ORHAN ŞAIK GÖKYAY

İMAM

(الإمام)

Önder, lider;
cemaate namaz kıldırın kişi;
devlet başkanı.

Arapça emm "öne geçmek, sevk ve idare etmek" kökünden gelen imâm, terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarını taşır. III. (IX.) yüzyılın ortalarında Endülüs'te devlet başkanıyla namaz kıldırın kimseyi birbirinden ayırmak için ikincisine sâhibü's-salât adı verilmiş ve bu tabir zamanla İfrîkiye ve Mağrib'e de yayılmıştır; İran'da ise cemaate namaz kıldırın kimseye pîş-nemâz denir.

Kaynaklarda, Hz. Peygamber'e imamlık yapmayı Cebrâil'in öğrettiği ve onun önce Kâbe'nin yanında, sonraları müşriklerin baskısı sebebiyle Mekke'nin ıssız kesimlerindeki bazı evlerde kendisine tâbi olanlara namaz kıldırıldığı haber verilir (*Müşned*, I, 333; İbn Hişâm, I, 278-279). Rivayete göre İsrâ sûresinin 110. âyetinde yer alan, "Namaz esnasında sesini fazla yükseltme" emri o sıralarda müşriklerin namaz kıldığını farketmemeleri için verilmiştir (*Müşned*, I, 23). Birinci Akabe Biatı'nın ardından Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr ile Es'ad b. Zürrâre vakit namazları ile cuma namazlarını düzenli şekilde kıldırmağa başladılar. Hicretten önce Kubâ'ya ulaşanlara imamlık yapan ise Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı Sâlim idi ve muhacirlerin imamı diye tanınıyordu. Hicret sırasında Medine'ye girmeden önce Kubâ'da kalan Hz. Peygamber burada inşa ettirdiği mescide imamlık yaptı ve bir cuma sabahı Kubâ'dan ayrıldıktan sonra Rânûnâ vadisindeki Sâlim b. Avf kabilesine ait namazgâhta farz olan ilk cuma namazını kıldırıldı. Resûl-i Ekrem, herhangi bir sebepten dolayı Medine'den ayrılacağı zaman vekâleten bir imam tayin ederdi; hastalığı ağırlaşmış artık Âişe'nin odasından mescide geçemeyecek hale gelince de yerine Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdi. Hz. Peygamber İslâm'a giren yeni bölge halklarına ve kabilelere imamlık yapacak kişileri belirlerken bunların Kur'an'ı iyi okuyup anlamalarına önem verirdi. Yemenli Cermoğulları'ndan Amr b. Selime, kabilesi İslâmiyet'i kabul ettiği zaman yedi sekiz yaşlarında olmasına rağmen Kur'an'ı en iyi o bildiği için imamlığa seçilmiş ve bu görevini ölünceye kadar sürdürmüştür (Buhârî, "Megâzî", 53; İbn Sa'd,

I, 253-254). Resûl-i Ekrem tayin ettiği valilere kıraatleri kısa tutmalarını öğütlerdi (*Müşned*, IV, 21-22). Mekke'nin fethi üzerine şehrin valiliğine getirdiği Attâb b. Esîd'in İslâm'a yeni girdiğini dikkate almış olmalı ki imamlığı Hübeyre b. Sebel'e vermişti (Fâkihî, III, 225); bu görevin Muâz b. Cebel'e verildiği de söylenir. Asr-ı saâdet'te ve sonraki dönemlerde sefere çıkıldığı zaman kumandan tayin edilen kimse imamlık görevini de üstleniyordu. Zâtüsselâsil Seriiyesi'nde yardımcı birliğin kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile seriiye kumandanı Amr b. Âs arasında kimin imam olacağı konusunda ihtilâf çıkmış ve seriiye kumandanının imamlığında karar kılınmıştı. Cemel Vak'ası'nda ise Hz. Âişe'nin ordusunda namaz kıldırınmakla Abdurrahman b. Attâb görevlendirilmişti.

Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme ve Âişe ile Sa'de bint Kamâme'nin kadınlara imamlık yaptıkları (Abdürrezzak es-San'ânî, III, 126, 141; İbn Sa'd, VIII, 352), Ümmü Varaka bint Abdullah adlı hanımın evinin veya mahallesinin halkına namaz kıldırması için Resûl-i Ekrem tarafından tayin edildiği ve yaşlı erkek bir müezzinin bulunduğu kaydedilir (*Müşned*, VI, 405).

Halifeye imam adının verilmesi, ittibâ ve iktidâ bakımından namaz kıldırın imama benzetilmesinden dolayıdır. Bunun için hilâfete "imâmet-i kübrâ" denilmiş. Resûl-i Ekrem ve dört halife de namaz kıldırın işini mecbur kalmadıkça başka bir kimseye tevdi etmemişlerdir. Hz. Ömer'in ve Ali'nin imamlık yaparken öldürülmeleri Muâviye b. Ebû Süfyan'ın ölüm almasına sebep olmuş ve namaz kıldırın başında silâhlı nöbetçiler bekletmeye başlamıştır (İbnü't-Tıktakâ, s. 106); bazan da namazlarını maksûrede kılmış ve imamlığı başkasına yaptırmıştır (Abdürrezzak es-San'ânî, II, 417). Abbâsiler döneminde halifeler vakit namazlarında imamlık yapmayı tamamen terketmişler ve bu işe resmî görevliler tayin edip Râzî-Billâh'ın ölümünden (329/940) sonra da -Emevîler zamanında hâkimiyet sembolüne dönüşen- cuma namazlarını kıldırınmay bırakmışlardır. Endülüs Emevîleri'nde cuma namazları başlangıçta yine halifeler, sonraları ise kadılar tarafından kıldırılmıştır.

Devlet başkanlarının eyaletlere veya şehirlerle vali olarak gönderdikleri kimselerin görevleri arasında namaz kıldırınmak ve gerekirse imam tayin etmek de yer alıyordu. Bundan dolayı valilere "emîrû's-